

ANDREW McFARLANE*

Karl Barth krisztológiai forradalma: Bevezetés Barth teológiájába

ABSTRACT

This paper, originally given as a lecture, introduces the theology of Karl Barth and showcases the unique role Christology plays within it. McFarlane engages four fascinating questions about Karl Barth, each of which reveals something vital about the life and work of this important and celebrated Protestant theologian. Who was Karl Barth and why is he important? What does Barth understand by liberal theology, and why did he come to reject it so vehemently? What does Barth consider to be the correct starting point of a truly biblical theology? And finally, what role does he give Christology in his system of dogmatics, and why is it so revolutionary? In his exposition of the answers to these questions, McFarlane sensitively shines a light on the context in which Barth's theology developed and flourished, and points to the influential role played by key figures such as Kant and Kierkegaard. Crucially, McFarlane showcases the revolutionary role Christology plays: Barth departs from his predecessors in the history of theology by viewing Christology as not merely one doctrine amongst many but as the very and only ground, content, and benchmark of all Christian doctrines.

1. Bevezetés

Hálásan köszönöm dr. Kovács Ábrahám meghívását, és jó reggelt kívánok mindenkinek. Nagyon örülök annak, hogy itt lehetek a gyönyörű Debrecenben, itt, a református teológia egyik európai vezető központjában. És mivel itt vagyunk, nagyon ideillő a témánk, hiszen ma a 20. század egyik legfontosabb és legünnepeltebb protestáns teológusáról fogunk gondolkodni, Karl Barthról. Ennek az előadásnak elsősorban az a célja, hogy számotokra, első éves hallgatók számára bemutassa az ő életét és gondolkodását. Remélem, hogy ez fellelkesít titeket arra, hogy még mélyebben megismerjétek a modern egyháztörténet eme kulcsfontosságú alakját, akit a tudósok Augustinusszal és Kálvinnal egyenlően fontosnak tekintenek, a keresztyén tanok és az egyház fejlődésének tekintetében. Előadásomban a következő témaköröket szeretném bemutatni röviden, tömören és közérthetően. Először Karl Barth személyéről kívánok egy rövid életrajzi képet megrajzolni. Ezután a liberális teológia főbb tanításai kerülnek bemutatásra, hogy miért utasította el azt Barth. Harmadszor, az előadás bemutatja, hogy mi volt a teo-

* Elhangzott a 2017. október 2-án tartott angol nyelvű szemináriumon. Dr. McFarlane az Edinburghi Egyetem kutatója. Doktorátusát az egyetem teológiai fakultásán szerezte filozófiai teológiából. Számos interdiszciplináris kutatási projektben vesz részt, mint például Barth Károly teológiája és a kanti filozófia hatásai, az emberi megismerés vallásos beszámolója, a teológia és az informatika közötti kapcsolatok. Nemrég az MIT-n, az USA híres egyetemén a „hitelesség” kérdése témakörében tartott előadást. A német filozófusról, Martin Heideggerről írt munkákat. Jelenleg pedig könyvet ír Barth és az emberi megismerés témájában. Elérhetősége: Andrew.mcfarlane@ed.ac.uk.

lógijának a kiindulópontja és milyen teológiai módszert tartott helyesnek. Végül arra kívánok rávilágítani, hogy milyen fontos szerepe volt a krisztológiának Barth teológiájában, és miért volt az ő munkássága e tekintetben forradalmian új.

Ahhoz, hogy választ kapjunk ezekre a kérdésekre, fontos a tágabb kontextus lényegesebb elemeit megismerni. Emiatt, mint említettem, először Barth életéről és munkájáról fogok egy-két érdekes tényt megosztani, amely kapcsolódik a teológiájának mélyebb megértéséhez. Ezt követően pedig bemutatom azt a tágabb kontextust, amelyben az ő teológiája létrejött, nevezetesen a 19. század protestáns liberális teológiáját, amely Immanuel Kant filozófiájára válaszul alakult ki. Az előadásban, mint erre már utaltam, kitérek arra, hogy Barth milyen hevesen ellenezte a liberális teológiát, és közben betekintést nyerhetünk az ő krisztológiájának újító megközelítésébe, a korai teológiájának egyik fontos művében, a Római levél kommentárjában (1919). Ezek után pedig bővebben kifejtem a krisztológiáját és hogy az milyen szerepet tölt be az ő kiforrott teológiájában, amit megismerhetünk a remekművéből, az Egyházi Dogmatikából. A krisztológia két kulcsfontosságú szerepet tölt be az Egyházi Dogmatikában: episztemológiai, abban, hogy Istent csak Krisztus által ismerhetjük meg és ontológiai, hiszen Jézus Krisztus egyedülálló és egyetlen viszonyítási pont az objektív valóság megismeréséhez.

2. Ki volt Karl Barth, és miért fontos az ő személye?

Néhány érdekes tény Bartról.

Barthól származik az egyik leghosszabb teológiai mű amelyet valaha írtak. – amelynek címe: *Die kirchliche Dogmatik* (Egyházi Dogmatika) és amely összesen 13 kötetből áll! Ebben egy a Bibliára alapuló valóságértelmezést dolgozott ki, amelyben minden más felett két dolgot hangsúlyozott: Isten másságát azzal az emberi vággyal szemben, amely meg akarja szelídíteni és irányítani akarja őt, és azt a kegyelmet és szabadságot, amelyet az emberek ajándékként kapnak Istentől, az ő szolgálatára. Egyéb kulcsfontosságú témákat is tárgyal, mint az isteni kijelentés, kiválasztás és teológiai antropológia. A könyv még ennél is hosszabb lehetett volna, hiszen tervben volt, hogy az eszkatológiáról és pneumatológiáról is írjon, de erre már nem volt lehetősége.

Gondolkodása dióhéjban. Veszélyes feladat egy mondatban megfogalmazni valakinek a gondolkodását, aki ennyit írt, de mégis megpróbálom. Karl Barth a 19. századot uraló, emberközpontú megközelítés egyik fő kritikusa volt. Amellett érvelt, hogy a teológia kiindulási pontja nem az, amit az emberek saját gondolkodásuk által megértenek Istentől, és nem lehet kiindulási pont a saját szubjektív valás- vagy Isten-tapasztalatunk sem. Ezzel ellentétben azt állította, hogy a teológia egy szigorú tudományos munka, amely azzal az Istennel kezdődik, aki kijelentette magát abban a Jézus Krisztusban, akiről a Biblia bizonyosságot tesz, és akit mi hit által ismerhetünk meg. Barth teológiájáról már most elmondható, hogy biblikus és krisztocentrikus.²

¹ BARTH: Church Dogmatics.

² Barth teológiájához való bevezetesként ajánlott irodalom: WEBSTER: Karl Barth; BUSCH: Karl Barth: The Great Passion; BARTH: Evangelical Theology An Introduction.

Emellett a hozzájárulása mellett még van egy-két dolog, amelyet érdemes megjegyezni az életéről és munkájáról.

Barth híressé vált arról, hogy elutasította a liberális teológiát. Rövidesen megvizsgáljuk mélyebben is azt, hogy miért, de lényegében abban látta meg a hamisságát, hogy tanárait ez vezette az első világháború támogatására. Teljesen elszöryedt attól, hogy tanárai a liberális teológiát használták arra, hogy igazolják a német háborús törekvést. Hogyan lehet összeegyeztetni milliók megölését a fejlődés és a Német Birodalom nevében a keresztyén vallással? – tette fel a kérdést Barth. A teológia csak akkor válik alkalmassá hamis ideológiák támogatására, amikor már alapjában feladta a Jézus Krisztus evangéliumának üzenetét. A teológia igazi feladata, hogy hű maradjon az evangéliumhoz.³

A dogmatika és az etika nem szétválasztható. Amit hiszel, az hatással van arra, amit teszel. Ha valaki hitt a liberális teológiában, akkor talán olyan ember volt, aki a német háborús törekvéseket is támogatta. Barthot komolyan érdekelte az etika és az, hogy az Istenbe vetett hitünk hogyan formálja tetteinket. Valójában a teológiájának nagy része az emberi cselekedet céljára, természetére és moralitására fókuszált. Mit parancsol számunkra Isten? – kérdezte. Amellett érvelt, hogy a keresztyén tanítás sohase elvont, éppen ezért mindig meg kell élnünk annak tartalmát. Ha megismertük Isten kegyelmét, akkor a tetteinkben a hálaadás és öröm kell, hogy megmutatkozzon.

Barth egyszerre volt lelkész és tudós. Egy svájci faluban, Safenwilben volt lelkész 10 évig, egy főleg munkásosztályból álló gyülekezetben. A nagy tudása ellenére hitt abban, hogy a teológia az egyházért van, és nem csak a tudomány számára. Úgy tekintett magára, mint aki az egyházhoz beszél. Sok időt töltött a gyülekezetének tagjaival figyelve, imádkozva. Azt is feljegyezték viszont, hogy a gyülekezet néha nehezen értette meg Barthot.⁴

A teológiának mindig kritikusnak kell lennie a politikával szemben. Az 1930-as években például Barth látta, hogy a német protestáns egyház a náci ideológia szócsövévé vált, és ezért egy ellenmozgalmat indított „hitvalló egyház” néven, amelynek ő maga írta az alapító hitvallását. Ebben a dokumentumban megfogalmazta, hogy az egyház nem szolgálhat két úrnak, Krisztusnak és az államnak; az egyház egyetlen feladata, hogy hűséges maradjon Jézus evangéliumához; éppen ezért el kell utasítania minden olyan próbálkozást, amely veszélyeztetné vagy megváltoztatná annak üzenetét. Hatalmas bátorsággal Barth személyesen vitte el ezt a dokumentumot Hitler irodájába, majd egy pár nap múlva elhagyta Németországot és Svájcba menekült.⁵

Mi volt Barth személyes politikai meggyőződése? Az 1940-es és 1950-es években azt vetette fel, hogy az Isten országának az a víziója, amelyet a Bibliából megismerhetünk, a kapitalizmussal nem egyeztethető össze. Támogatta a szocializmust, de erősen kritizálták, amikor az 1948-as magyarországi útján nem szólalt fel a

3 BARTH: „The First Commandment as an Axiom of Theology”.

4 BUSCH: Karl Barth: His Life from Letters and Autobiographical Texts, Barth lelképásztori munkásságáról a harmadik fejezetben olvashatunk részletesebben

5 BUSCH: Karl Barth: His Life from Letters and Autobiographical Texts, 216kk.

kommunista megszállás ellen, annak ellenére, hogy a nácikat elítélte 20 évvel korábban.⁶

Barth nem volt egy unalmas tudóstípus. A családjában lelkészek és dohányárusok voltak, és ő is majdnem annyira szeretett pipázni, mint Mozartot hallgatni. Egyszer meg is jegyezte, hogy még a mennyben is lehet, hogy inkább Mozartot hallgatnak: „Az lehet, hogy amikor az angyalok Istent dicsőítik, akkor csak Bachot játszanak. De biztos vagyok benne, hogy amikor összegyűlnek a családjukkal, akkor Mozartot játszanak, és hogy olyankor még a mi szeretett Urunk is különleges élvezettel figyel.”⁷ Békésen, álmában halt meg 1968-ban.

3. Barth teológiájának kontextusa

Barth teológiája és azon belül a krisztológija a 19. századi emberközpontú liberális teológiája kritikájaként fejlődött ki. Miről is szóltak ezek a teológiák? Ebben a részben ezt a kérdést akarom körbejárni. Azzal kezdem, hogy röviden bemutatom, milyen fontos gondolkozásbeli változás ment végbe az európai felvilágosodás hatására, azután pedig azt vizsgálom meg, hogy Kant nézetei Istenről és vallásról hogyan formálták a 19. századi liberális teológiát.

a) Az emberi tudás felemelkedése a felvilágosodásban

A felvilágosodás az az időszak volt, amikor Európa kilépett az egyház fennhatósága alól, mind a közélet, mind a magánélet területén. A művészetben, költészetben és politikában az emberi élet méltóságát ünnepezték. Új tudományos felfedezések születtek meg, és az emberi intellektualitást és észet egyetemes eszköznek tartották az igazság felfedezésében. A felvilágosodás emberének felszabadulása három szóval jellemezhető:⁸

- Független – szabaddá vált arra, hogy önmagának eldöntse, erkölcsileg mi a helyes és jó.
- Racionális – megvan az a képessége, hogy érvekkel eldöntse, mi igaz és valós.
- Optimista – az ember hisz saját képességében az erkölcsi tökéletesedésre és a megállíthatatlan fejlődésben egy jobb társadalom felé.

b) Kant véleménye Istenről és a vallásról

A felvilágosodás gondolkodásának talán egyik legjelentősebb képviselője Immanuel Kant filozófus volt. Azért fontos megjegyeznünk őt, mert a munkássága adott formát a 19. századi liberális teológiának:

- Kant fő célja az volt, hogy bemutassa, hogy az emberi tudás lehet objektív és megalapozott.⁹ Nem értett egyet David Hume szkeptikusságával, tehát azzal a gondolattal, hogy objektív tudás nem lehetséges, mert a tudás alapvető típusairól, mint például ok, hatás vagy idő, nem bizonyítható, hogy minden időben és mindenre igazak lennének. Kant úgy válaszolt Hume-nak, hogy az objektív

6 PÁSZTORI-KUPÁN: Is there a crown without a cross? Two models describing the duty of Christians in the world, 94–105.

7 BARTH: A Letter of Thanks to Mozart, 23.

8 PINKARD: German Philosophy 1760–1860: The Legacy of Idealism.

9 KANT: Critique of Pure Reason.

tudás igenis lehetséges. Habár ezeket az alapvető típusokat a tapasztalatokból nem tudjuk levezetni, az bizonyítható, hogy azok az elménkben már eleve ott vannak. Az elménk pedig folyamatosan használja ezeket, hogy formálja azt, ahogyan megtapasztaljuk a dolgokat, és így azok valós megismerését lehetségessé teszi.

- Kantot tehát az érdekelte, hogy mit ismerhetünk meg biztosan, az alapján, ahogyan az elménk működik. A kérdése ez volt: melyek azok a dolgok, amelyeket az emberi elme meg tud vizsgálni, és melyek azok, amelyek értelemmel nem ismerhetők meg? Egyszerűen fogalmazva Kant úgy gondolta, hogy az emberek képesek felfogni az akarat vagy ismeret kérdéseit, mondjuk, hogy hogyan legyünk erkölcsös emberek, vagy a fizikai világ dolgait. De úgy gondolta, hogy az olyan dolgok, mint Isten, a csodák vagy a hit az emberi felfogóképességen kívül állnak, és éppen ezért azokat nem lehet igaz tudásnak nevezni. A teológia tehát nem beszélhet racionálisan a hit természetfeletti elemeiről.
- Ez persze nem jelenti, hogy Kant ellenezte volna a vallást vagy Istent. Sőt hasznosnak találta őket, még akkor is, ha az értelem nem tudja őket igaznak vagy valósnak tekinteni! Habár az értelmünk nem tudja megmondani, hogy Isten létezik-e, de Kant szerint mégis hasznos dolog Isten, mert segít az embereknek erkölcsi lényként tekinteni önmagukra, segít nekik abban, hogy a közös jó felé haladjanak. A vallás hasonlóan azért hasznos, mert egy biztos és erkölcsi életcél ad az embereknek.¹⁰

c) Kant filozófiájának hatása a 19. századi német protestáns teológiára

Ezek a gondolatok felforgatták a 19. századi teológiát. Azok a teológusok, akik egyetértettek Kanttal, általában kevésbé hangsúlyozták a hit természetfeletti, racionalizmussal nem egyeztethető elemeit, mint például a kijelentést vagy az inkarnációt. Ezek helyett a vallás erkölcsi szerepének adtak teret, vagy olyan teológiákat dolgoztak ki, amelyek megmutatták, hogy Krisztus vagy Isten milyen módon egyeztethető össze, vagy adhat hozzá az emberi tapasztalatokhoz és szükségekhez. Más szóval, a liberális teológusok megpróbálták az ember értelmi képességein belül elhelyezni a teológiát.¹¹

Kant hatását két konkrét területen fedezhetjük fel a 19. századi teológiákban:

- Schleiermacher érzelmeteológiájában
- A „történeti Jézus”-kutatásban

a) Friedrich Schleiermacher érzelmeteológiája

- *A keresztyén hit* című könyvében az emberi tapasztalatból indul ki. Azt állítja, hogy az emberiségnek van egyfajta függésérzése – úgy tekintünk önmagunkra és a világra, mint akik egy belső függőségi viszonyban létezzük.¹²
- Ezután továbbhaladva elkülönít egy egyedi vallási érzületet, az „isten-tudatos-ságot”, amely egy teljes függést jelent, amikor ráérzünk a végtelenre a véges világban és azon keresztül.

¹⁰ Kant ezeket a gondolatait az idézett könyvben összegzi. KANT: Religion within the Boundaries of Mere Reason.

¹¹ KOVÁCS: Hitvédelem és egyháziasság – A debreceni új ortodoxia vitája a liberális teológiával, 98–99. Uő: Die Antwort der Debrecener neuen Orthodoxie auf den theologischen Liberalismus im neunzehnten Jahrhundert in Ungarn, 51–71. A magyarországi teológiai kép legjobb összegzésére érdemes elolvasni az idézett két munkát.

¹² SCHLEIERMACHER: Der christliche Glaube: Nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhange dargestellt.

- Schleiermacher elmagyarázza az olvasóinak, hogy egyedül Jézus Krisztus az „isten-tudatosság” legteljesebb megtestesítője, és azt, hogy a keresztyénség példázza legjobban, hogy a vallás milyen erkölcsi szerepet tölthet be az ember életében.¹³
- Továbbá Isten mindenekfeletti szeretete, amely Jézusban megjelent, azt jelenti, hogy az Isten országa fogja beborítani a földet, ahogy a társadalom fejlődik. Minden vallás a keresztyénségbe fog beolvadni, mint a vallás legtokéletesebb formájába.

b) Bibliikus tudományok: A „történeti Jézus”-kutatás¹⁴

- Kant a bibliatudomány új területére is hatással volt.
- A tényekhez kell ragaszkodni és történelmi bizonyítékokat kell használni ahhoz, hogy Krisztust megismerjük.
- A hit természetfeletti elemeit nem lehet tudományosan bizonyítani, de hasznosak lehetnek a keresztyének számára mint mítoszok.
- A „történeti Jézus” elvezet-e minket arra, hogy a „hit-Krisztusát” kövessük?

4. Barth és a liberális teológia ellentéte – a tiltakozás-krisztológiája

Láthatjuk tehát, hogy a 19. századi liberális teológia elhagyta a hit természetfeletti elemeit, és megpróbálta a teológiát az emberi értelem keretein belül értelmezni.¹⁵ Emellett ez a teológia magáévá teszi azt a három fogalmat, amelyet korábban a felvilágosult emberről megállapítottunk, mégpedig, hogy autonóm, racionális és optimista, és így nincs szüksége Istenre vagy a Szentírásra, mert bízhat saját képességeiben.

Folytassuk most annak megvizsgálásával, hogy miért is utasította el Barth a liberális teológiát, és hogy milyen újíto helyet foglal el a krisztológia a korai teológiai gondolkodásában.

Barth először a liberális teológia oldalára állt, de végül hamisnak találta azt (1914) azért, mert ez a teológia tanárait rossz etikai döntéshez vezette: támogatták Németország első világháborús részvételét. Így írt erről: „Az etika, egzegézis, dogmatika és igehirdetés egész világa, amelyet én eddig lényegében megbízhatónak tartottam, alapjaiban megrendült.”¹⁶ A kiábrándult és dühös Barth megírta a Római levél (1919) című kommentárját, amelyben támadást indított a liberális teológia ellen. Karl Adam, a kiváló katolikus teológus úgy fogalmazott, hogy ez a könyv egy „bomba volt a teológusok játszóterén”, mert olyan radikálisan szállt szembe a kor teológiai rendszerével.¹⁷ Ez a könyv nagyon jó példája Barth korai teológiájának,

¹³ McGRATH: *The Making of Modern German Christology 1750-1990*.

¹⁴ THEISSEN–WINTER: *The Quest for the Plausible Jesus: The Question of Criteria*. Az említett témában ez az egyik legjobb áttekintés.

¹⁵ BARTH: *Protestant Theology in the Nineteenth Century*.

¹⁶ BUSCH: *Karl Barth: His Life from Letters*, 81kk.

¹⁷ Az eredeti dokumentum a Hochland nevű római katolikus folyóirat 1926. júniusi számának kiadásában található.

Lásd GREEN: *Karl Barth: Theologian of Freedom*, 16.

amelyre erős hatást gyakoroltak az egzisztencialisták, mint Kierkegaard.¹⁸ Könyvében két érdekes dolgot tesz meg, amely minket érint:

- az Isten és ember közötti radikális különbség mellett foglalt állást;
- kidolgozta a „tiltakozás-krisztológiáját” (Christology of Protest).
Nézzük meg közelebbről, hogy mit mondott:
- Ebben a könyvében Barth elutasítja azt a gondolatot, hogy Isten és a hit nem valóságosak, hanem csak emberi kitalációk a halál és jelentéktelenség veszélye ellen. Azt mondja, hogy a liberális teológiában Isten az ember teremtményévé válik. Így az Istenről való beszéd igazából önmagunkról szól, a mi tapasztalatainkról és a vágyainkról. Isten és ember összefonódott, szinte ugyanazzá vált a kettő.
- Ez nagyon távol áll a Biblia világától, amely Istent egészen másként mutatja be. A Biblia szerint Isten és ember nem cserélhető fel – Isten nem csupán az emberi élet vagy érzelmek egy aspektusa. Sőt a Biblia kijelenti, hogy Isten és ember között egy „végtelen minőségbeli különbség” (Kierkegaard) áll fenn – egy szakadék, idő és örökkévalóság között, a mi véges életünk és az Ő végtelen lénye között. Ha visszatérünk a Bibliához, akkor lehetetlen Istent és az embert úgy összekeverni, mint ahogyan a liberális teológusok tették.
- Barth odáig megy el, hogy azt mondja, a vallás egy emberi próbálkozás annak érdekében, hogy áthidaljuk ezt a véges idő és az örökkévalóság, önmagunk és Isten között. A vallások olyan isteneket hoznak létre, amelyek megtestesítik a mi vágyainkat a természetfelettire és a halál utáni életre.
- A Bibliában azonban Krisztus mint bíró jelenik meg. Úgy jelenik meg az inkarnációban, mint egy villámcsapás a semmiből, és megmutatja, hogy ez a szakadék, ez a távolság semmilyen emberi tettel vagy dologgal nem hidalható át. Krisztusban meglátjuk, hogy a vallás csupán emberi büszkeség; bűnös próbálkozás arra, hogy Istent megragadjuk, hogy felemelkedjünk Istenhez a saját erőnk által. Így tehát Krisztus megmutatja, hogy a vallás csak olyan bálványokat ad nekünk, amelyek képtelenek megmenteni minket.
- Krisztus élete, halála és feltámadása lerombolta a felvilágosult ember optimizmusát, aki azt gondolta, hogy megtervezheti saját megváltását, és aki úgy hitte, nincs szüksége Isten kegyelmére.
- Ugyanakkor a kijelentés nem a történelemben jelenik meg, mivel nem a történelemből származik és nem tehető a történelem részévé. Krisztusban az idő megérinti az örökkévalóságot, mint ahogy egyenes érinti a kört, metszéspont nélkül – mint ahogy egy madár elszáll felettünk.
Ebben a műben megláthatjuk, hogy Barth egy tiltakozásként alkalmazza a krisztológiát a liberális teológia ellen. Krisztus mutatja meg nekünk, hogy nem egyszerűsíthetjük le Istent csupán emberi tapasztalattá, vagy a teológiát antropológiává.

5. Barth új teológiai kezdőpontja

Barth korai munkája egy komoly kritika volt; a „tiltakozás-krisztológiáját” mutatja be. Az 1920-as évektől már építően kezd el gondolkodni, nem csak kritikusan.

¹⁸ BARTH: The Epistle to the Romans.

Hogyan is végezzük a teológiát? Mi a teológia? Hol kezdjük neki? A Bibliával való foglalkozása és Anzelmus tanulmányozása vezette el arra a felismerésre, hogy Krisztus az egyetlen objektív kiindulópont a teológia számára.¹⁹

Ez kétfajta teológia megkülönböztetésére vezette Barthot:

a) *Az elvont teológia*: nem a kijelentéssel kezd, hanem az ésszel vagy tapasztalattal, és elfogadja azt, hogy ezek a kijelentés mellett elfogadható igaz forrásai az isteni ismeretnek. Ez nemcsak egy helytelen gondolkodási mód, de Barth szerint engedetlenség Isten iránt.

b) *A realiztikus teológia* – amely a valósággal foglalkozik: egy olyan intellektuális próbálkozás, amely Istent követi, vagy még inkább Isten „után gondol”, az Ő kijelentésében, ahogy arról a Biblia bizonyosságot tesz. A teológia, ahogy Anzelmus mondta: hit, amely értelmet keres.

Barth szerint a teológiának mindig kritikusan realiztikusnak kell lennie, Isten valóságát kell bemutatnia, az Ő önkijelentése alapján. Mindazonáltal a módszere tudományos kell, hogy legyen. Ő ezt a választ adta arra a kérdésre, hogy mi a teológia:

„A teológia csak teológiailag definiálható. A teológia tudomány, amely Isten szavát kutatja Isten munkájában; tudomány [...] a Szentírás iskolájában, amely bizonyosságot tesz az Isten Szaváról; tudomány, amely az igazság megtalálásán fáradozik, mert ez elkerülhetetlen kötelezettsége annak a közösségnek, akiket Isten Igéje elhívott. Egyedül ilyen módon tölti be a teológia saját definícióját, mint az isteni logos emberi megértése. A teológia bármilyen más útja aaptalan. A teológia, miközben egy kívülálló szemszögéből úgy tűnik, hogy csak lebeg a levegőben, a valóságban Isten élő szaván és Isten kiválasztott szemtanúin alapszik, és azon, hogy Isten népe létezik ebben a világban. Az ezektől való függés a teológia alapja, igazolása és célja.”²⁰

6. Krisztus az Egyházi Dogmatikában: a teológia mint krisztológia

Az Egyházi Dogmatikában Barth korábbi gondolatait egy komplett teológiává dolgozta ki. Ez a műve abban más korábbi munkáitól, mint például a Római levél kommentárjától, hogy egyben alkotó és kritikai: ez a mű nemcsak egy támadás a liberális teológia ellen, hanem egy új kiindulópontból – amely Isten kijelentése Jézus Krisztusban –, végzett teológiaművelés. Az Egyházi Dogmatika egy érett kidolgozása Barth Krisztus-központú, biblikusan megalapozott teológiájának.

A legelső dolog, amit érdemes megjegyezni, hogy ebben a terjedelmes mesterműben Barth egészen új módon kezeli a krisztológiát. Korábbi protestáns teológiákban a krisztológia csak egy témája, aspektusa a dogmatikának a többi mellett, mint mondjuk a teremtés vagy a megváltás. De itt Barth a krisztológiát az egész teológia alapjává teszi, tehát az nem csak egyfajta bevezetés. A krisztológia egy-

¹⁹ Barth állítása szerint Anzelmusról írott könyve segített neki abban, hogy kialakítsa teológiája kezdőpontját. Lásd BARTH: Anselm: Fides Quaerens Intellectum: Anselm's Proof of the Existence of God in the Context of His Theological Scheme.

²⁰ BARTH: Evangelical Theology, 49–50.

szere válik a teológia módszerévé és tartalmává. Más szavakkal élve Barth számára a krisztológia a teológia.²¹

Ez két irányban is forradalmi felfogás, ha a liberális teológiához viszonyítjuk:

- *Istent csak Jézus Krisztuson keresztül ismerhetjük meg.* A liberális teológiában az emberi képességek alapvetőek Isten és Krisztus megismerésében. Barthenál Isten nem fedezhető fel emberi erővel. Krisztus – akiről a Szentírás tesz bizonyosságot – az egyes-egyetlen alapja Isten ismeretének. Isten az Ő kegyelme által Krisztusban alkalmazkodott hozzánk, hogy a mi felfogóképességünk megismerhesse őt – mondja Barth, Kálvinra építve.
- *Másodszor, Jézus jelenti ki az objektív valóságot.* A liberális teológiában a tudomány és a filozófia ad egy valóságértelmezést, és az alapján dönthetjük el, hogy hogyan illik abba bele Krisztus. Ezzel ellentétben Barthenál egyedül Krisztusban tanulhatunk az objektív valóságról. Az objektivitás pedig itt azt jelenti, ahogy Isten lát minket.

Ez a két pont, melyet kiemeltem, bemutatja, hogy Barth kiforrott teológiája krisztocentrikus abban az értelemben, hogy a krisztológia két kulcsfontosságú szerepet tölt be benne, amelyeket röviden áttekintünk:

1. *Episztemológiai* (ismeretelméleti): az önkijelentés eseménye lehetővé teszi számunkra Isten megismerését.

2. *Ontológiai* (lételméleti): a teológia nem tudja a valóságot Krisztus nélkül leírni, mivel Krisztus teljesíti be azt a valóságot, amely Isten és ember között fennáll. Tehát a krisztológia a teremtéstan és az antropológia alapja.

*a) Krisztológia és episztemológia: Hogyan ismerhetjük meg Istent?*²²

Barth azt mondja, hogy Isten ismerete az emberek számára csak egy úton érhető el: Isten önkijelentésében – Jézus Krisztusban –, ahogy arról a Biblia bizonyosságot tesz, és amelyet a mi hitünk megragad a Szentlélek által.

A kijelentés mindig egy esemény, amelynek kezdeményezője és végrehajtója Isten, és amelynek központjában mindig Krisztus áll. A kijelentés Isten kijelentése Jézus Krisztusban és soha nem lehet más. A kijelentés nem választható el Krisztus személyétől, éppen ezért az nem mérhető mennyiségben, és nem hasonlítható más személyhez. Isten Jézus egyedülálló életében, halálában és feltámadásában jelenti ki magát.

- *A Biblia nem a kijelentés, csak bizonyosságot tesz a kijelentésről.* Barth nem hitt abban, hogy a Biblia Isten hibátlan és tévedhetetlen szava vagy, hogy a Biblia kifejezéseit és állításait szó szerint Isten mondta volna ki, majd pedig örök időkre lezárta azokat mint igazságokat. Barth aktualizált ontológiájával párhuzamban a Biblia csak akkor válik Isten szavává, amikor Isten azon keresztül megszólít minket, amikor a Szentlélek aktualizálja számunkra az ige szavait, hogy azokon keresztül az Ő valósága megerősödjön az egyén számára.
- *Isten nem jelenti ki magát a természetben – nincs természeti teológia.* Ha egyedül Krisztus Isten kijelentése, akkor ez azt is jelenti, hogy a kijelentés nincs

²¹ Lásd McCORMACK: Karl Barth's Critically Realistic Dialectical Theology: Its Genesis and Development 1909–1936, 454.

²² BARTH: Church Dogmatics, II/1, 3–63.

a természetbe kódolva, érvel Barth. Sok teológus a múltban és jelenben amellett érvelt, hogy Isten a fizikai világon keresztül is ad ismeretet önmagáról, és hogy a kereső embereket e felé az ismeret felé vezethetjük, mintha ez egyfajta bevezetés lenne a hithez. Barth ezt elutasítja, hiszen ez is statikussá és adottá tenné a kijelentést, és így az emberi fennhatóság alá helyezné azt. Igaz, hogy a Szentírás beszél arról, hogy Isten kijelenti magát az alkotásában, de Barth szerint ez az állítás csak Izraelre vonatkozik, akik már ismerik Istent, és nem értelmezhető ennél bővebben. Barth eme véleményét a természeti teológiáról sok tudós kritizálta.

*b) Krisztológia és ontológia: Mi a valóság?*²³

Barth szerint a valóságról nem szükséges spekulációkba bocsátkoznunk. Számunkra Krisztus a valóság megértésének viszonyítási pontja, mivel ha az ő életére, halálára és feltámadására nézünk, akkor megláthatjuk azt a kapcsolatot, amelyet Isten önmaga és az emberiség között létrehozott. Ebben a kapcsolatban nagyon tisztán láthatjuk, hogy Isten hogyan gondol ránk, a világra és az univerzumra. Krisztusban „Isten-távlatból” láthatjuk magunkat és a világot, amely a lehető legobjektívabb nézőpont, amit remélhetünk, hiszen Isten a mi teremtőnk. Így a teológia ennek a Krisztusban kijelentett kapcsolat tulajdonságainak leírása. A feladata pedig, hogy óvatosan kicsomagolja ezeket a tulajdonságokat a különböző dogmákban. Mivel ezek a tulajdonságok Krisztusban lettek kijelentve, így természetes, hogy ezek a dogmák is mind a krisztológiában fognak gyökerezni.

Vegyük példának az antropológiát:

- Nem Ádám, hanem Krisztus az emberiség alapsémája. Benne látjuk meg a mi igazi, helyreállított emberi mivoltunkat. Ha Krisztusról visszatekintünk önmagunkra, akkor pedig meglátjuk a bűn hatását az életünkön és tudásunkon. Krisztusban meglátjuk a következőket:
- Nem vagyunk önálló és önellátó személyek; a kezdettől fogva minket Isten teremtett és választott ki, hogy kapcsolatban éljünk vele.
- Krisztusban meglátjuk a korlátot, amelyet a bűn hoz létre, hogy megakadályozza önmagunk és a világ megismerését; de benne látjuk meg ennek a korlátnak a lerombolását is.
- Krisztus mutatja meg életünk értelmét, mégpedig, hogy Istent megismerjük és szolgáljuk ebben a világban, mint az Ő szövetségesei. Krisztusban és Krisztus által az Istennel való közösségbe kerülünk, és az Isten előtti teljes szabadságban élhetünk.
- Nem ismerhetjük meg igazán önmagunkat, ha eltekintünk ettől az alapvető kapcsolattól, amely köztünk és Isten között áll fenn.
- Mi tehát a helyzet a tudományokkal vagy a filozófiával? Ezek is érvénytelenek, mivel nem Krisztusból indulnak ki? Igen és nem, mondja Barth. Ezek nagyon hasznosak, de mivel nem Krisztusból indulnak ki, így soha nem gondolhatjuk azt, hogy végső és teljes képet adnak önmagunkról. A kijelentés hagyja jóvá a feltételezéseiket.

23 BARTH: Church Dogmatics, III/2, 42kk.

7. Summary / Recapitulation

- A felvilágosodás és különösen, ahogy Kant bírálta az emberi észet, első helyre helyezte az emberi tudást, amely önmagában képes a valóságot felfogni, és nincs szüksége Istenre vagy dogmákra.
- Ez egy „antropológiai” irányváltáshoz vezetett a 19. századi német teológiában, ahol Istent és Krisztust az emberi tapasztalat és történelem szemüvegén keresztül értelmezték, és a hit természetfeletti/irracionális elemeit elhagyták.
- Barth először a liberális teológia oldalára állt, de végül hamisnak találta azon az alapon, hogy ez a teológia tanárait rossz etikai döntésekhez vezette a háború támogatásában.
- Barth megkérdőjelezte az emberi tudás helyét a Római levélhez írott kommentárjában, és állást foglalt az Isten és ember közötti radikális különbség és a „tiltakozás-krisztológiája” mellett.
- A Bibliával való foglalkozása és Anselmus tanulmányozása vezette el arra a felismerésre, hogy Krisztus az egyetlen objektív kiindulópont a teológia tudománya számára.
- Az Egyházi Dogmatika Barth krisztocentrikus teológiájának kiforrott kidolgozása. Ebben Krisztus két szerepben jelenik meg:
 - *episztemológiai* (ismeretelméleti): ő a valóság megismerésének útja;
 - *ontológiai* (lételméleti): abban az értelemben válik ő a valóság megértésének eszközévé, hogy az életének, halálának és feltámadásának cselekedetei kijelentették számunkra az Isten és ember közötti kapcsolat valóságait.

Fordította: Damásdi Dénes

Felhasznált irodalom

- BARTH, K.: „No! Answer to Emil Brunner”, in Barth, K.–Brunner, E.: *Natural Theology*, (trans. P. Fraenkl.) Eugene, OR, Wipf and Stock Publishers, 2002, 67–128; [original: „Nein! Antwort an Emil Brunner”, *Theologische Existenz heute 14* (1934)].
- BARTH, K.: A Letter of Thanks to Mozart, in uó: *Wolfgang Amadeus Mozart*, Eugene, OR, Wipf & Stock Publishers, 1986, 23–24.
- BARTH, K.: *Anselm: Fides Quaerens Intellectum: Anselm’s Proof of the Existence of God in the Context of His Theological Scheme*, Pickwick Publications, 1975; [original: *Fides Quaerens Intellectum: Anselms Beweis der Existenz Gottes im Zusammenhang seines theologischen Programms*, Zollikon, 1958].
- BARTH, K.: *Church Dogmatics* (14 volumes), (trans. T. H. L Parker, et al, eds. Bromiley G. W. & T. F. Torrance), Edinburgh, T. & T. Clark, 1936–1977; [eredeti forrás: *Die kirchliche Dogmatik*, Evangelischer Verlag A. G.: Zollikon–Zürich, 1930–1962].
- BARTH, K.: *Evangelical Theology An Introduction*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1963; [eredeti forrás: *Einführung in die evangelische Theologie*, TVZ Theologischer Verlag, 1962].

- BARTH, K.: *Protestant Theology in the Nineteenth Century: Its Background and History* (trans. Cozens B. & J. Bowden), London, SCM Press, 2001; [eredeti forrás: Die protestantische Theologie im 19. Jahrhundert, Evangelischer Verlag, Zollikon–Zürich, 1952].
- BARTH, K.: *The Epistle to the Romans* (transl. E. Hoskins), Oxford, Oxford University Press, 1968; [eredeti forrás: Der Römerbrief, TVZ Theologischer Verlag, 1919].
- BARTH, K.: The First Commandment as an Axiom of Theology in Rumscheidt, H. M. (ed.): *The Way of Theology in Karl Barth: Essays and Comments*, Allison Park, PA, Pickwick Publications, 1986, 69–78; [eredeti forrás: Das Erste Gebot als Theologische Axiom, Zwischen den Zeiten 11 (1933), 297–314].
- BUSCH, E.: *Karl Barth: The Great Passion*, London, Eerdmans, 2004.
- BUSCH, E.: *Karl Barth: His Life from Letters and Autobiographical Texts*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1976.
- GREEN, C.: *Karl Barth: Theologian of Freedom*, Minneapolis, MN, Fortress Press, 1991.
- KANT, I.: *Critique of Pure Reason*, Cambridge Editions of the Works of Kant (trans. and eds. Guyer P. & A. W. Wood), Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- KANT, I.: Religion within the Boundaries of Mere Reason, in uő: *Religion and Rational Theology*, Cambridge Editions of the Works of Kant (trans. and eds. di Giovanni G. & A. W. Wood), Cambridge, Cambridge University Press, 1996, 39–216.
- KOVÁCS Á.: *Hitvédelem és egyháziasság – A debreceni új ortodoxia vitája a liberális teológiával*, Budapest, LHarmattan, 2010.
- KOVÁCS, Á.: Die Antwort der Debrecener neuen Orthodoxie auf den theologischen Liberalismus im neunzehnten Jahrhundert in Ungarn, in *Zeitschrift für Neuere Theologiegeschichte* 21 (2014/1), 51–71.
- McCORMACK, B.: *Karl Barth's Critically Realistic Dialectical Theology: Its Genesis and Development 1909–1936*, Oxford, Oxford University Press, 1997.
- McGRATH, A.: *The Making of Modern German Christology 1750–1990*, Grand Rapids, MI, Zondervan, 1994.
- PÁSZTORI-KUPÁN, I.: Is there a crown without a cross? Two models describing the duty of Christians in the world, in Kovács, Á. (ed.): *Reformed Churches working in Unity and Diversity. Global historical, theological and ethical perspectives*, Budapest, LHarmattan, 2016, 94–105.
- PINKARD, T.: *German Philosophy 1760–1860: The Legacy of Idealism*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.
- SCHLEIERMACHER, F.: *Der christliche Glaube: Nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhange dargestellt* (Ed. by Schäfer, R.), Berlin, de Gruyter, 2008.
- THEISSEN, G.–WINTER, D.: *The Quest for the Plausible Jesus: The Question of Criteria*, Louisville, KY, Westminster John Knox Press, 2002.
- WEBSTER, J.: *Karl Barth*, London, Continuum, 2004.